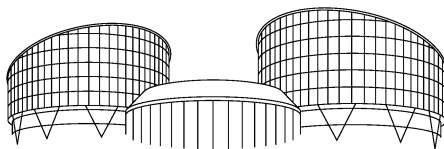

Vizgirda v. Slovenia

© Переклад адвокатів
Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ВІЗГІРДА ПРОТИ СЛОВЕНІЇ»
(Заява № 59868/08)

© Переклад: адвоката, кандидата юридичних наук, доцента,
заслуженого юриста України, Голови ВКДКА
Олександра Дроздова,
адвоката, заслуженого юриста України, члена ВКДКА,
партнер Адвокатського об'єднання «Український правовий альянс»
Валерія Кострюкова,
адвоката, кандидата юридичних наук,
директор Адвокатського бюро «Дроздова та партнери»
Олени Дроздової

Офіційне цитування:
CASE OF **Vizgirda v. Slovenia**
(applications no 59868/08)

Офіційний текст англійською мовою:
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185306>

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ
28 серпня 2018 року

Це рішення стане остаточним за умов, передбачених параграфом 2 статті 44 Конвенції. До нього можуть вноситися редакторські зміни.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ВІЗГІРДА ПРОТИ СЛОВЕНІЇ»

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

1

У справі «Візгірда проти Словенії»,

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), на засіданні Колегії у складі:

Паоло Пінто де Альбукерке, *Голова,*

Андрас Сахо,

Нона Цоцорія,

Егідіус Кюріс,

Юлія Моток,

Габріеле Куцско-Штадльмайер

Марко Босняк, *судді,*

та Маріалена Цірлі, *Секретар секції,*

На підставі розгляду на закритих засіданнях 6 вересня 2016 року, 31 січня 2017 року, 16 травня 2017 року та 12 червня 2018 року

Виносить наступне рішення, прийняте в останню зазначену дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була порушена на підставі заяви (№ 59868/08) проти Республіки Словенії, наданої Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод («Конвенція») громадянином Литви паном Данасом Візгірдою («заявник») 2 грудня 2008 року.

2. Представник заявника - пан Завршек, юрист, який здійснює практику в Любляні. Уряд Словенії («Уряд») був представлений Представником, пані Мігеліч Житко, Державним прокурором.

3. Заявник, зокрема, стверджував, що його права на справедливий судовий розгляд відповідно до статті 6 Конвенції були порушені, оскільки він не розумів мови провадження або наданого йому перекладу.

4. 16 червня 2014 року заявник звернувся до Уряду. Заявник та Уряд надали пояснення про допустимість заяви та по суті справи. Крім того, були отримані звернення третьої особи - міжнародної правозахисної організації Fair Trials International, якій Голова дозволив участь у письмовому порядку (параграф 2 статті 36 Конвенції та параграф 3 статті 44 Регламенту Суду).

5. Уряд Литовської Республіки був повідомлений Секретарем про право брати участь у провадженні (параграф 1 статті 36 Конвенції та параграф 1 статті 44 Регламенту Суду), не виявив такого бажання.

ОГЛЯД ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився в Литві 1980 року а мешкає у Люблянї, Словенія.

7. Заявник переїхав з Литви у Словенію 2 березня 2002 року.

8. 13 березня 2002 року о 10.43 заявник був заарештований за підозрою участі в пограбуванні Радовлицького відділення Gorenjska Bank.

9. Пограбування відбулося о 9:30 в той самий день. В ньому брали участь чотири чоловіка, а ще три допомагали в його організації. Чотири грабіжники були в масках. В одного з них був пістолет і він чекав на вході, тримаючи трьох клієнтів на мушці. Інші застрибнули за стійку та тримали двох працівників банку, поки ще один грабіжник спустошував каси. Забравши гроші, грабіжники втекли в напрямку залізничної станції на машині. Про грабіж повідомили поліцію, яка здійснила обшук території. В найближчому лісі було знайдено покинуту машину, а згодом побачили й чотирьох чоловіків, що втікали - заявник був серед них. В одного з чоловіків (пізніше було встановлено, що це був А.В.), в руках була сумка, яка випала, коли підбігли поліцейські. Виявилось, що в сумці була частина грошей, викрадених у банку, пістолет і дві маски. На одній з масок були виявлені біологічні сліди, які належали заявнику та ще одному чоловіку (Е.Б.).

10. Всі четверо були заарештовані та пізніше встановлені як заявник, А.В., М.К. та Е.Б. Всі вони були громадянами Литви.

11. О 14:00 того самого дня, 13 березня 2002 року, заявника тимчасово затримали. З рішення, яке дозволяло застосування такого заходу, видно, що заявник, що в той момент був «невстановленою особою», був негайно повідомлений російською мовою про причини арешту, право на мовчання, право на адвоката та повідомлення членів родини про факт арешту. З того самого рішення також можна побачити, що присяжний перекладач А.Г. перекладав на російську мову та що заявник не вимагав адвоката. Рішення було вручено заявнику о 17:20. Він відмовився підписати документ з підтвердженням вручення, без зазначення причин.

12. В той самий день, ще три громадянина Литви - Л.К., Н.У та Г.В. були заарештовані за підозрою в пособництві грабежу.

13. 15 березня 2002 року заявник та ще шестеро інших підозрюваних були допитані слідчим суддею Краньського районного суду. Суддя повідомив заявника про те, в чому його звинувачують, про право не зізнаватися у скоєнні правопорушення, право зберігати мовчання та право самостійно обирати захисника. Заявник не обрав

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ВІЗГІРДА ПРОТИ СЛОВЕНІЇ»

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

3

захисника, тому суд призначив Д.В. в якості його адвоката. Слухання перекладалося А.Г. на російську мову зі словенської та навпаки. Відповідно до записів допиту, коли заявника запитали чи розуміє він свої права та чи погоджується на призначення адвоката, він заплакав. Витяг зі свідчень заявника:

«Я ж кажу, в мене маленька дитина. Цій дитині немає чого їсти, бо ситуація дуже складна. Я завжди працював, я ніколи не робив нічого подібного. Я приїхав до Словенії, бо хотів знайти роботу.

Я хочу бачити свою дитину.

Коли мене запитали, коли саме я приїхав до Словенії, я відповів, що не пам'ятаю.

Коли мене попросили описати обставини грабежу, звинувачений може мовчати і нічого не відповідати.

Коли мене запитали, чи готовий я надати особисті дані, я заявляю, що народився в Литві та що мене звати Данас.

Я кажу, що не можу повідомити прізвище, бо мені соромно.

Коли мене питають, чому мені соромно, я кажу, що мені страшно. Мені страшно, що я вже ніколи не побачу свою дитину. Що я зробив?

Коли його запитали, що він зробив такого, що змушує його боятися ніколи знову не побачити дитину, він не відповів, а знову почав плакати ще сильніше.

Коли державний прокурор запитає чи відповім я ще на якісь запитання, я скажу ні.

Коли мене запитали, чи відповів би я на запитання мого захисника, я кивнув і сказав «так».

Коли мене запитали, скільки мені років та чи є в мене діти, я відповів, що мені 21 та що в мене є одна дитина, яка для мене все.

Коли мене запитали, в яких обставинах я живу, я відповів, що в дуже скрутних обставинах у Литві. Обставини дуже тяжкі. В мене немає ні роботи, ні грошей.

Коли мене запитали, як довго я перебуваю в Словенії, я відповів, що точно не знаю. Думаю, десь півтора тижні.

На запитання, з ким він прибув до Словенії, обвинувачений відповів плачем.

Більше питань до обвинуваченого не було.

На запитання, чи треба когось повідомити про затримання, я сказав, що в мене немає родичів, я не знаю де зараз моя дружина та дитина.

На цьому доведення захисту завершені».

14. Ще один підозрюваний, А.В., описав обставини грабежу та події, що призвели до нього, під час допиту слідчим суддею. Підозрюваний пояснив, що він сам та заявник прибули до Словенії

разом. Потім вони зустріли Л.К., який підійшов до них в ресторані швидкого харчування, коли почув, що вони говорять російською. Вже разом Л.К. вони пішли до Бледа, де зустріли М.К., Е.Б., Н.У та Г.В., за декілька днів до грабежу. Коли закінчилися гроші, вони вирішили пограбувати банк, що розглядається.

15. Під час допиту заявника слідчим суддею, адвокат заявника навів причини неможливості тривалого затримання заявника. Заявник письмово підтвердив свою згоду зі словами захисника.

16. Після допиту слідчий суддя прийняв рішення про арешт всіх трьох підозрюваних. Рішення було перекладене на російську мову та вручене заявнику 18 березня 2002 року. Його захисник та він сам безуспішно подавав апеляцію на подальше продовження строку перебування заявника під арештом.

17. В день допиту, тобто 15 травня 2002 року, слідчий суддя надав дозвіл перекладачу А.Г. відвідувати заявника та деяких осіб, що обвинувачувалися разом з ним, для допомоги під час консультації з адвокатом.

18. Рішення про судове розслідування справи семи підозрюваних було винесене 26 березня 2002 року, однак було скасоване в порядку апеляції колегією у складі трьох суддів. Судді встановили, що не зважаючи на доводи проти підозрюваних, наведені в ордерах на арешт, вони повністю повинні бути викладені також у рішенні про відкриття розслідування.

19. Допитування свідка відбувалося 2, 3 та 4 квітня 2002 року. Заявника та ще шість підозрюваних повідомили російською мовою про їхнє право бути присутнім на допиті. Заявник не ходив на допити, однак адвокат був присутній на всіх них. Протоколи допиту свідків були перекладені на російську мову та вручені заявнику 19 квітня 2002 року.

20. 8 квітня 2002 року було винесене нове рішення про початок судового розслідування проти семи обвинувачуваних. Пізніше його безуспішно намагалися оскаржити в порядку апеляції. Рішення було перекладене на російську мову та вручене заявнику 10 квітня 2002 року. В той самий день відбулося повторне слухання, на якому заявник, за допомогою перекладача А.Г., заявив, що він не міг виїхати з країни, оскільки не мав паспорта, тому хотів почекати доки провадження закінчиться і погодився з тим, що сказав захисник на слуханні.

21. 11 квітня 2002 року А.Г. повідомив Краньський районний суд про те, що всі відповідачі вимагають перекласти протоколи допиту свідків на російську мову.

22. 12 квітня 2002 року слідчий суддя постановив, що заяви підозрюваних, надані поліції, слід виключити з матеріалів справи,

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

5

оскільки суд не може на них покладатися. Рішення було перекладене на російську мову та вручене заявнику 16 квітня 2002 року.

23. 17 квітня 2002 року була проведена процедура пред'явлення для впізнання та один зі свідків впізнав заявника як особу, яка заходила до банку за два дні до грабежу.

24. 28 травня 2002 року державний районний прокурор подав обвинувачення проти заявника, А.В., М.К. та Е.В. у скоєнні грабежу, одному епізоді викрадення транспортного засобу та двох епізодів спроб викрадення транспортного засобу. Л.К., Н.У. та Г.В. звинувачувалися в пособництві та підбурюванні грабежу. Обвинувальний акт був перекладений на російську мову та безуспішно оскаржений захисником заявника.

25. 10 та 11 липня 2002 року в Краньському районному суді відбулося слухання за участю двох перекладачів російської мови. З протоколу слухання видно, що звинувачення були зачитані обвинувачуваним, яких також повідомили про право не свідчити проти себе та право зберігати мовчання. В протоколі зазначається:

«ми, обвинувачувані, заявляємо, що розуміємо зміст обвинувачень».

...

«ми, обвинувачувані, розуміємо повідомлення про наші права».

26. На слуханні А.В. змінив показання та заявив, що чоловік запропонував йому знайти роботу для нього та заявника. Одразу після передачі паспортів, він почав вимагати від них взяти участь у пограбуванні. За словами А.В., заявник був занадто наляканий для участі, тому вони залишили його в лісі чекати на них. Заявник описав схожу послідовність подій, заявляючи, що його не було серед тих, хто грабував банк, однак він чекав на них у лісі. Відповідно до протоколу слухання, заявник відповідав на запитання, задані районним прокурором, головою суду, захисником самого заявника та одного з інших обвинувачених.

27. Окрім допиту обвинувачуваних, суд також опитував чималу кількість свідків. З протоколу слухання видно, що в заявника виникали проблеми з перекладом заяви одного зі свідків і він міг щось зрозуміти лише після перекладу. Він задавав питання свідкам та надавав коментарі щодо заяв свідків про зріст грабіжників, заяв поліцейських щодо мобільних телефонів, які вони вилучили та багатьох людей, які втекли з місця грабежу. Він також посилався на обвинувачення на коментував припущення про місцезнаходження вкрадених грошей.

28. 12 липня 2002 року партнер заявника отримав дозвіл відвідати його в люблянській в'язниці.

29. 16 липня 2002 року відбулося слухання, на якому обвинувачений дав заключні показання. В протоколі наводиться наступна заява заявника:

«Я погоджуюся з тим, що сказав мій захисник. Відсутні будь-які докази того, що я пограбував банк. Єдине свідчення проти мене - світла волосина, знайдена в кепці, однак я вже пояснив все про цю волосину та як та кепка потрапила мені на голову. Не можуть два чоловіка одночасно носити ту саму кепку. Не можна змусити людину робити щось подібне; ніхто мене не змушував. Мене не було в банку.

...

Мені дуже шкода, що ви вважаєте мене злочинцем; ви можете звинуватити мене лише за те, що я дійсно зробив, а не за те, чого я не робив. Я прошу взяти до уваги мою сімейну ситуацію та покарати мене відповідно, але не ув'язнювати».

30. 16 липня 2002 колегія суддів у складі п'яти суддів Краньського районного суду засудили заявника, А.В., М.К. та Е.Б. за скоєння пограбування та незаконне заволодіння майном (викраденим автомобілем). Заявник та М.К. були засуджені до восьми років та чотирьох місяців ув'язнення, Е.Б. отримав вісім років та сім місяців, а А.В. - п'ять років та чотири місяці ув'язнення. Л.К., Н.У. та Г.В. були визнані винними у пособництві та підбурюванні грабежу та отримали вирок п'ять років позбавлення волі.

31. Рішення містить близько двадцяти сторінок обґрунтування з поясненнями, де суд також пояснив використання словенської або хорватської мови під час грабежу. Суд відзначив, що під час грабежу говорили небагато, всі чотири обвинувачені в грабежі говорили російською та саме тому їм були призначені перекладачі російської мови та що вони також знали деякі слова словенською, що продемонстрували під час слухання вони навмисно використовували слова, що імітували словенську мову.

32. В той самий день строк попереднього затримання заявника був продовжений. Письмове рішення та переклад на російську мову були вручені заявнику на наступний день.

33. 2 серпня 2002 року судові рішення та переклад на російську мову також були вручені заявнику.

34. 6 серпня 2002 року захисник заявника подав апеляцію на рішення районного суду. Він скаржився на недостатнє розслідування поліцією, недостатню оцінку доказів та на вирок, однак не піднімав питання розуміння заявником перекладу на російську мову, який йому надали.

35. В той самий день заявник також подав апеляцію на п'яти сторінках з аргументами, написаними від руки словенською мовою за допомогою співкамерників. Заявник скаржився на оцінку доказів

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

7

судом першої інстанції та на вирок. Він наполягав на тому, що знав про грабіж, однак не брав у ньому участі.

36. 14 листопада 2002 року Люблянський вищий суд відхилив апеляції заявника. Він встановив, що А.В. надав детальний опис, достатній для обвинувачення, за участю свого захисника, про те, що заявнику допомагав захисник, призначений для нього, а також перекладач, під час першого допиту слідчим суддею та що не було жодних ознак того, що заявника під час арешту не повідомили про його причини мовою, яку він розумів. Суд вважав, що якби заявник не розумів причин арешту, він би сказав про це під час допиту слідчим суддею. Заявнику вручили переклад рішення на російську мову, після цього обвинувальний вирок набрав законної сили.

37. 23 лютого 2003 року заявник надіслав в Краньський районний суд заяву під назвою «апеляція до Верховного суду». Заява була складена литовською мовою, за винятком вступного пояснення словенською, в якому заявник повідомив суд про те, що він не говорить ні російською, ні словенською, трохи розуміє російську, але не може нею писати. В решті документа литовською мовою, заявник скаржився на оцінку доказів судами нижчих інстанцій та заявляв, що його право на використання рідної мови в кримінальному провадженні було порушене. Він також заявив, що під час першого допиту у нього не було захисника чи перекладача. А отже він не розумів причини арешту. Також він наполягав на тому, що під час слухання говорив про те, що погано розуміє російську. Незважаючи на це, Краньський районний суд не надав йому перекладача литовської мови.

38. 24 березня 2003 року Краньський районний суд повідомив заявника про порядок подання апеляції, яку він вважав заявою про захист законності (особливий вид засобу судового захисту для оскарження законності остаточних рішень), російською мовою, із заявою про те, що він використовував цю мову під час всього кримінального процесу та спілкувався із захисником. З рішення Конституційного суду від 24 березня 2005 року (див. параграф 41 нижче) випливає, що Краньський районний суд встановив, що апеляція повинна бути російською мовою після того, як йому стало відомо про відсутність у Словенії зареєстрованих перекладачів литовської мови та що для перекладу знадобилося б звертатися по допомогу до найближчого посольства Литви. Лист з рекомендацією заявнику щодо подання заяви російською мовою та переклад такого листа на російську мову були вручені заявнику 4 квітня 2003 року. Оскільки заявник не відповів, 29 квітня 2003 року районний суд відхилив його заяву як незрозумілу. Рішення та переклад на російську мову були вручені заявнику 21 травня 2003 року.

39. 20 серпня 2004 року заявник подав конституційну скаргу на рішення, заявляючи про те, що Кранський районний суд порушив його права на захист та право користуватися рідною мовою в усній та письмовій формі. Він пояснив, що погано говорить російською та не дуже її розуміє, зокрема не міг прочитати рішення та інші документи російською мовою через відмінність алфавіту, що позбавило його можливості належного захисту. Конституційна скарга та додаткові подання були написані від руки словенською мовою. Під час провадження в Конституційному суді Кранський районний суд відповів на заяви заявника про те, що в нього не було часу заявити про проблеми з розумінням російської мови.

40. 30 листопада 2004 року заявник надіслав листа до Міністерства юстиції, написаного словенською мовою, з проханням надати пояснення ненадання йому перекладача литовської мови під час судового засідання. Лист був переданий до Кранського районного суду. Він відповів 28 грудня 2004 року з поясненням, що заявник користувався російською мовою в комунікації з судом та своїм захисником на всіх етапах проваджень в першій інстанції.

41. 24 березня 2005 Конституційний суд виніс рішення. Зазначалося, що ситуація заявника виняткова та що йому не обов'язково було використовувати всі наявні засоби захисту стосовно рішення Кранського районного суду. На думку суду, від заявника, який на той момент був затриманий, не очікувалося оскарження спірного рішення у звичайному порядку апеляції, оскільки він заявив, що не розуміє мови такої апеляції. Конституційний суд продовжив розгляд скарги по суті та виніс рішення на користь заявника. Він зазначив, що законом передбачений особливий захист права обвинуваченого на користування власною мовою в протоколі після затримання. Власною мовою особи, як правило, вважається її рідна мова, однак це може бути й інша мова, якою особа володіє достатньо для усного спілкування під час провадження. Однак Конституційний суд не погодився з думкою районного суду про те, що обвинувачений, який перебував під арештом та користувався певною мовою в усних провадженнях, повинен також подавати і письмові звернення тією самою мовою, оскільки для письмової комунікації необхідний інший рівень знання мови. Конституційний суд зазначив, що заявнику під час проваджень допомагав перекладач російської мови, де комунікація була переважно усною. Після апеляції провадження були переважно у письмовій формі та звинувачений вже не міг у повному обсязі отримати допомогу захисника, призначеного судом. Таким чином, Конституційний суд встановив, що заявнику, який пояснив у своїх клопотаннях до Верховного суду, що він не вміє писати російською мовою, слід дозволити викласти їх його власною мовою. Також він дійшов висновку про те, що суд порушив право заявника на

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

9

користування його власною мовою під час проваджень, прямо передбачене 8 розділом Закону про кримінальний процес та гарантоване статтею 62 Конституції. Він скасував рішення Краньського районного суду від 29 квітня 2003 року (див. параграф 38 вище) та передав заяву заявника про захист законності на повторний розгляд.

42. Під час повторного розгляду Краньський районний суд отримав заяву заявника про захист законності з перекладом на словенську мову та передав її до Верховного суду.

43. 26 січня 2006 року Верховний суд відмовив у задоволенні заяви заявника про захист законності, яка тим часом була перекладена на словенську мову, як безпідставної. Верховний суд встановив, що відповідно до матеріалів справи, одразу після затримання заявника поліцією, остання повідомила його про причини арешту та право на захисника з допомогою перекладача російської мови. Під час допиту слідчим суддею, заявнику також допомагав перекладач на російську мову та захисник, призначений судом. Верховний суд встановив відсутність будь-яких підтверджень у матеріалах справи про те, що слідчий суддя або Краньський районний суд повідомили заявника про право користуватися власною мовою під час проваджень. Також не було виявлено ознак того, що заявник робив які-небудь заяви щодо такого права. Однак, на думку Верховного суду, відсутність такого повідомлення не впливає на законність остаточного рішення, оскільки заявнику допомагав перекладач російської мови та в нього був захисник. Крім того, в протоколі слухання відсутні будь-які вказівки на те, що він не розумів російської. Крім того, суд відзначив, що ні заявник, ні його захисник не піднімали питання нерозуміння російської мови. Заявнику вручили оригінал рішення Верховного суду з перекладом на литовську мову.

44. 10 червня 2006 року заявник подав конституційну скаргу на рішення Верховного суду, заявляючи про те, що він лише трохи розумів російську мову, але не міг захистити себе усно, вже не кажучи про письмово. Зокрема, він заявляв про ненадання йому можливості захищатися мовою, яка б дозволила йому пояснити обставини справи та ефективно відповісти на звинувачення. За його словами, він звертав увагу суду на цей факт, однак це не було занесено в протокол. Крім того, заявник поскаржився, що деякі документи, надані в якості доказів, були словенською мовою, тобто незрозумілі для нього, що також вплинуло на захист.

45. 1 вересня 2007 року заявника звільнили умовно.

46. 3 липня 2008 року Конституційний суд відхилив (*zavrne*) конституційну скаргу заявника. Він заявив, серед іншого, наступне:

«Всі скарги стосуються проваджень у суді першої інстанції. Від допиту слідчим суддею до кінця судового розгляду, включаючи апеляційні провадження, заявника представляв захисник, з яким йому вдавалося спілкуватися російською (цей факт не оспорювався заявником в конституційній скарзі). В апеляції на рішення суду першої інстанції заявник не піднімав питання, що піднімаються у конституційній скарзі, а скаржився на роботу поліції, а це не є предметом розгляду конституційним судом. Лише в своєму клопотанні щодо захисту законності, викладеному власною мовою та у конституційній скарзі заявник скаржився на порушення його права, передбаченого статтею 62 Конституції, посилаючись на неправомірні дії районного суду, який проігнорував його коментарі щодо проблем з розумінням російської мови...

Зважаючи на викладене вище та на зміст конституційної скарги, Конституційний суд перевіряв порушення Верховним судом... права заявника на користування власною мовою, передбаченого статтею 62 Конституції та наявність порушення права на захист, передбаченого першим рядком статті 29 Конституції.

...

Відповідно до розділу 8 Закону про кримінальний процес, суд повинен повідомити підозрюваного або звинуваченого про право користуватися власною мовою. Повідомлення та заява підозрюваного або звинуваченого повинні бути занесені в протокол в повному обсязі. Ненадання такого повідомлення або відсутність запису про таке надання або заяву може становити суттєве порушення правил кримінального процесу відповідно до параграфу 2 розділу 371 Закону про кримінальний процес (тобто якщо таке порушення вплинуло на здатність захищатися). При цьому якщо суд діє всупереч прямій вимозі підозрюваного або звинуваченого про використання власної мови та продовжує слухання іншою мовою, такі дії суттєво порушують правила кримінального процесу у значенні параграфу 1 розділу 371 Закону про кримінальний процес.

В мотивувальній частині рішення [Верховний суд] відзначив, що у протоколі слухання немає жодних ознак того, що заявник згадував про своє нерозуміння російської мови або що заявник або його захисник вимагали використання рідної мови заявника під час слухання. Не було таких згадок і в заяві про захист законності. ... Припущення що суд не включив заяви заявника у протокол слухання вперше згадувалися в конституційній скарзі. Верховний суд знайшов достовірні докази того, що заявник розумів російську мову в обсязі, достатньому для справедливого слухання. Розглядаючи право на справедливий судовий розгляд, важливо зазначити (так вважає й Конституційний суд), що в своїй заяві про захист законності заявник не піднімав питання неповідомлення його про право користуватися рідною мовою. Відсутні згадки про це й у конституційній скарзі.

... Таким чином, спірні рішення не порушують права заявника, гарантовані статтею 62 Конституції... Беручи до уваги викладені вище висновки та факти, які свідчать про те, що під час всього періоду проваджень заявнику допомагав захисник, з яким йому вдавалося спілкуватися, а тому його скарга про порушення права на захист, гарантованого статтею 29 [Конституції] також не підлягає задоволенню.

Скарги на те, що деякі докази у справі були словенською мовою, що перешкоджало заявнику ознайомитися з ними самостійно та захищатися, не

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

11

розглядалися судами нижчих інстанцій. Таким чином, він не використав всі засоби захисту у цьому питанні...»

47. Обвинувачення, оголошені наприкінці судового розгляду перекладачем та захисником заявника, послуги яких були оплачені Державою, показують, що заявнику були надані різні послуги. Окрім перекладу під час розслідування та судових слухань, а також письмового перекладу документів, А.Г. також брав участь і в окремих зустрічах заявника та захисника. Адвокат відвідував заявника під час попереднього затримання з метою надання консультацій 8 квітня (сорок п'ять хвилин), 2 серпня (тридцять хвилин) та 13 вересня 2002 року (двадцять хвилин), за участі А.Г., а також 9 липня 2002 року (двадцять п'ять хвилин), однак незрозуміло, чи був присутній А.Г. в останньому випадку. Адвокат також допомагав заявнику під час звернень до суду. Він також подавав заяви про застосування засобів судового захисту від свого імені під час проваджень у судах першої та другої інстанції.

II. ВІДПОВІДНІ ПРАВОВІ МАТЕРІАЛИ

A. Національне законодавство

1. Конституція Республіки Словенія

48. Відповідні положення Конституції Республіки Словенія передбачають наступне:

Стаття 29

(Правові гарантії в кримінальному процесі)

«Будь-якій особі, обвинуваченій у скоєнні кримінального правопорушення, окрім забезпечення абсолютної рівності, також гарантуються наступні права:

право на достатній час та засоби для підготовки захисту;

право бути присутнім під час судового розгляду та захищатися самостійно або через законного представника;

право надавати всі докази, що свідчать на її користь;

право не свідчити проти себе або своїх родичів чи близьких або визнати свою вину.»

Стаття 62

(Право на користування власною мовою усно та письмово)

«Кожен має право на користування власною мовою усно та письмово у спосіб, передбачений законом, під час реалізації прав та виконання обов'язків, а також у провадженнях за участю Держави та інших органів, що виконують державні функції».

2. Закон про кримінальний процес

(а) Використання іноземних мов у кримінальному процесі

49. Відповідні положення Закону про кримінальний процес (Офіційний вісник 63/94 з наступними змінами), що регулюють використання мов у кримінальному процесі, передбачають наступне:

Розділ 4

«(1) Заарештованого слід негайно повідомити, його рідною мовою або мовою, яку він розуміє, про причини арешту. Заарештованого слід негайно повідомити про те, що він не зобов'язаний робити які-небудь заяви, що він має право на юридичну допомогу захисника за його власним вибором та що компетентний орган зобов'язаний негайно повідомити членів його родини про затримання, на вимогу заарештованого.

...

Розділ 7

(1) Обвинувачення, апеляції та інші подання надаються до суду словенською мовою.

...

(3) Іноземець, позбавлений цієї свободи, має право звернутися до суду власною мовою; в інших випадках іноземним суб'єктам дозволяється надавати звернення власною мовою лише за принципом взаємності».

Розділ 8

«(1) Сторони, свідки та інші учасники провадження мають право користуватися власною мовою під час розслідування та інших судових дій, а також під час основного слухання. Якщо судовий процес або основне слухання проводиться не мовою таких осіб, повинен бути забезпечений усний переклад їхніх заяв та заяв інших осіб, а також переклад документів та інших письмових доказів.

(2) Особи, згадані у попередньому пункті, повідомляються про їхнє право робити усні заяви та подавати письмові документи і докази, перекладені для них; вони можуть відмовитися від своїх прав на переклад, якщо вони володіють мовою провадження. Факт повідомлення про права та заяви з цього приводу реєструються в протоколі.

(3) Переклад здійснюється судовим перекладачем».

© Переклад адвокатів
Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової
13

(b) Причини апеляції

50. Закон про кримінальний процес передбачає наступні причини апеляції:

Розділ 371

«(1) Суттєвим порушенням положень кримінального процесу є:

...

(3) ...якщо звинувачений, захисник, заступник прокурора або приватний обвинувач був, незважаючи на заяву, позбавлений права користуватися власною мовою під час розслідування або інших судових дій або під час слухання та права на ведення провадження такою мовою (розділ 8)...;

...

(2) Суттєвим порушенням положень кримінального процесу також має місце, коли під час підготовки до слухання або під час слухання або під час винесення рішення суд не застосував положення цього Закону або застосував його неправильно або якщо під час слухання суд порушив права на захист, що вплинуло або могло вплинути на законність та правильність рішення».

В. Положення Європейського Союзу

51. Хартія основних прав Європейського Союзу (надалі - «Хартія») закріплює право на справедливий судовий розгляд (стаття 47) та право на захист (частина 2 статті 48).

52. 30 листопада 2009 року Рада Європейського Союзу прийняла Дорожню карту щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених в кримінальному процесі (надалі - «Дорожня карта»). Після Дорожньої карти була прийнята Директива 2010/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року про право на усний та письмовий переклад у кримінальному процесі (надалі - «Директива про переклад»). Директива про переклад встановлює мінімальні правила до застосування в Європейському Союзі в галузі усного та письмового перекладу у кримінальному процесі та у провадженнях з реалізації Європейського ордеру на арешт. Вона набрала чинності 15 листопада 2010 року.

53. Наведемо відповідну преамбулу до Директиви про переклад:

«...

(7) Для зміцнення взаємної довіри необхідно забезпечити якомога однорідніший порядок реалізації прав та гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ. Крім того, за допомогою цієї Директиви та інших засобів, слід запровадити в межах Союзу мінімальні стандарти, встановлені ЄКПЛ та Хартією.

...

(9) Спільні мінімальні правила призведуть до зміцнення довіри до систем кримінальної юстиції Держав-учасниць що, в свою чергу, призведе до ефективнішої співпраці між судами та покращить клімат взаємної довіри. Такі загальні мінімальні правила повинні бути встановлені в галузі усного та письмового перекладу в кримінальному процесі.

...

(14) Право на усний та письмовий переклад для осіб, які не говорять або не розуміють мову процесу, закріплене статтею 6 ЄКПЛ та тлумачиться прецедентами Європейського суду з прав людини. Ця Директива сприяє реалізації такого права на практиці. Для цього метою Директиви є забезпечення права підозрюваного або обвинуваченого на усний та письмовий переклад у кримінальному процесі з метою забезпечення його права на справедливий судовий розгляд.

...

(17) Ця Директива повинна забезпечувати наявність безкоштовної та належної лінгвістичної допомоги, яка б дозволяла підозрюваним та обвинуваченим, які не говорять і не розуміють мову кримінального провадження, повністю реалізувати свої права на захист та забезпечити справедливість процесу.

...

(19) Комунікація між підозрюваним або обвинуваченим та захисником повинна перекладатися відповідно до положень цієї Директиви. Підозрювані або обвинувачені повинні мати можливість, серед іншого, пояснити свою версію подій своїм захисникам, вказати на заяви, з якими вони не згодні та повідомити свого захисника про факти, які можуть використані під час захисту.

...

(21) Держави-учасниці повинні забезпечити наявність процедури або механізму, які надають можливість перевірити факт володіння та розуміння підозрюваними або обвинуваченими мови кримінального процесу та встановити необхідність перекладача. Така процедура або механізм передбачають, що компетентні органи належним чином перевіряють, зокрема шляхом консультації з підозрюваним або обвинуваченим, факт володіння та розуміння мови кримінального процесу та необхідність перекладача.

(22) Усний та письмовий переклад відповідно до цієї Директиви повинен бути забезпечений рідною мовою підозрюваного або обвинуваченого або іншою мовою, якою вони володіють або яку розуміють достатньо, щоб повністю реалізувати своє право на захист та забезпечити справедливість провадження.

...

(24) Держави-учасниці повинні забезпечити контроль належності усного та письмового перекладу, який надається після повідомлення компетентних органів про такий випадок.

...

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

15

(30) Для забезпечення справедливого процесу важливі документи або хоча б відповідні їх частини повинні бути перекладені для підозрюваних або обвинувачених відповідно до цієї Директиви. Певні документи вважаються важливими і тому повинні бути перекладені, а саме - рішення, що позбавляють особу свободи, будь-які звинувачення або вироки та судові рішення. Важливість документів, які забезпечують справедливість процесу, а значить і необхідність їх перекладу, визначається компетентними органами Держав-учасниць за власною ініціативою або на вимогу підозрюваних або обвинувачених чи їхніх захисників.

...

(32) Цією Директивою встановлюються мінімальні правила. Держави-учасниці мають право збільшити обсяг прав, передбачених цією Директивою, з метою забезпечення вищого рівня захисту в ситуаціях, що окремо не розглядаються у цій Директиві. Однак рівень захисту не повинен бути нижчим за стандарти, передбачені ЄКПЛ або Хартією з тлумаченням відповідно до прецедентів Європейського суду з прав людини або Суду Європейського Союзу.

(33) Положення цієї Директиви, що відповідають правам, які гарантуються ЄКПЛ або Хартією, тлумачаться та запроваджуються відповідно до таких прав, тлумачення яких надається за прецедентами Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу».

54. Стаття 2 Директиви про переклад передбачає, зокрема, наступне:

Право на усний переклад

«1. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб підозрювані або обвинувачені, які не володіють мовою кримінального процесу та не розуміють її, були негайно забезпечені перекладачем під час кримінального провадження у слідчих та судових органах, зокрема під час допиту поліцією, на всіх судових слуханнях та будь-яких необхідних проміжних слуханнях.

2. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб у разі необхідності для забезпечення справедливого розгляду, переклад надавався під час спілкування підозрюваного або обвинуваченого із захисником, якщо це безпосередньо пов'язане з допитом або слуханням у провадженнях або під час подання апеляції чи інших процесуальних заяв.

...

4. Держави-учасниці повинні забезпечити процедури або механізми, які надають можливість перевірити факт володіння та розуміння підозрюваними або обвинуваченими мови кримінального процесу та встановити необхідність перекладача.

5. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб відповідно до порядку, встановленого національним законодавством, підозрювані або обвинувачені мали право оскаржити рішення про відсутність необхідності перекладу та, якщо переклад надавався - можливість поскаржитися на його якість та недостатність для забезпечення справедливості розгляду.

...

8. Усний переклад відповідно до цієї статті повинен бути достатньої якості для забезпечення справедливого процесу, зокрема забезпечення того, щоб підозрювані та обвинувачені знали про справу проти них та могли реалізувати право на захист».

55. Стаття 3 Директиви про переклад передбачає, у відповідних частинах, зокрема, наступне:

Право на переклад основних документів

«1. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб обвинувачені, які не розуміють мову кримінального процесу, мали достатньо часу для забезпечення письмового перекладу всіх документів, важливих для забезпечення реалізації права на захист та справедливості розгляду.

2. До основних документів належать рішення, що позбавляють особу свободи, будь-які звинувачення або вироки та судові рішення.

...

5. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб відповідно до порядку, встановленого національним законодавством, підозрювані або обвинувачені мали право оскаржити рішення про відсутність необхідності перекладу документів або їх окремих частин та, якщо переклад надався - можливість поскаржитися на його якість та недостатність для забезпечення справедливості розгляду.

...

7. Як виключення із загальних правил, встановлених пунктами 1, 2, 3 та 6, усний переклад та усний стислий виклад основних документів може бути наданий замість письмового перекладу, за умови, що такий усний переклад або усний стислий виклад не порушить право на справедливий розгляд.

9. Переклад відповідно до цієї статті повинен бути достатньої якості для забезпечення справедливого процесу, зокрема забезпечення того, щоб підозрювані та обвинувачені знали про справу проти них та могли реалізувати право на захист».

56. Параграф 1 статті 5 Директиви про переклад розглядає питання якості усного та письмового перекладу, а саме:

«1. Держави-учасниці повинні вживати конкретних заходів для забезпечення наданого усного та письмового перекладу відповідної якості, що вимагається частиною 8 статті 2 та частиною 9 статті 3».

57. Крім того, стаття 7 Директиви про переклад передбачає наступне:

Ведення записів та документації

«Держави-учасниці повинні забезпечити допит або слухання за участю підозрюваних або обвинувачених слідчим або судовим органом за допомогою перекладача відповідно до умов статті 2, із забезпеченням усного перекладу або усного стислого викладу основних документів у присутності такого органу відповідно до частини 7 статті 3 або коли особа відмовилася від права на переклад відповідно до частини 8 статті 3, таку відмову слід оформити

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ВІЗГІРДА ПРОТИ СЛОВЕНІЇ»

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

17

відповідно до встановленого порядку відповідно до вимог законодавства відповідної Держави-учасниці ЄС».

58. 22 травня 2012 року Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу затвердили нову директиву щодо заходів, передбачених згаданою вище Дорожньою картою, а саме Директиву 2012/13/ЄС про Право на інформацію у кримінальному процесі (надалі - «Директива про право на інформацію»). Вона набрала чинності 21 червня 2012 року.

59. Наведемо відповідну преамбулу до Директиви про право на інформацію:

«(25) Держави-учасниці повинні забезпечити, у разі необхідності, під час надання інформації підозрюваним або обвинуваченим відповідно до цієї Директиви, письмовий або усний переклад на мову, яку вони розуміють, за стандартами, встановленими Директивою 2010/64/ЄС.

...

(35) Якщо інформація надається відповідно до цієї Директиви, компетентні органи повинні це відмітити за встановленим порядком оформлення, передбаченим національним законодавством та не мати жодних додаткових зобов'язань щодо запровадження нових механізмів або додаткового адміністративного навантаження.

(36) Підозрювані або обвинувачені або їхні юристи повинні мати право на оскарження, відповідно до національного законодавства, можливе ненадання або відмову надання компетентними органами інформації або розголошення певних матеріалів справи відповідно до цієї Директиви. Це право не тягне за собою зобов'язання Держав-учасниць щодо запровадження спеціальної процедури апеляції, окремого механізму або процедури оскарження, під час якої можна оскаржити таке ненадання або відмову.

...

(38) Держави-учасниці повинні вжити всіх необхідних заходів для виконання цієї Директиви. Практична та ефективна реалізація деяких положень цього зобов'язання щодо надання підозрюваним або обвинуваченим інформації про їхні права простою та доступною мовою може бути забезпечена різними засобами, зокрема незаконодавчими методами, наприклад, відповідне навчання працівників компетентних органів або вручення Листа про права, складеного простою мовою без спеціальних термінів, яку може легко зрозуміти будь-хто без особливих знань кримінального процесу».

60. Статті 3, 4 та 8 Директиви про право на інформацію передбачають, зокрема, наступне:

Стаття 3

Право на інформацію про права

«1. Держави-учасниці повинні забезпечити негайне надання підозрюваним та обвинуваченим інформацію щонайменше про наступні процесуальні права, які

застосовуються відповідно до національного законодавства, для забезпечення їх ефективної реалізації:

- (a) право на доступ до юриста;
- (b) право на безкоштовну юридичну консультацію та умови для отримання такої консультації;
- (c) право знати суть обвинувачення відповідно до статті 6;
- (d) право на усний та письмовий переклад;
- (e) право зберігати мовчання.

2. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб інформація, яка надається відповідно до параграфу 1, була в усній та письмовій формі, простою та доступною мовою, з урахуванням окремих потреб незахищених верств підозрюваних або обвинувачених».

Стаття 4

Лист про права під час арешту

«1. Держави-учасниці повинні забезпечити негайне надання письмового Листа про права підозрюваним або обвинуваченим, що були заарештовані або затримані. Їм повинна бути надана можливість ознайомитися з Листом про права, а також можливість зберігати такий Лист протягом всього строку позбавлення свободи.

...

5. Держави-учасниці повинні забезпечити отримання Листа про права підозрюваними або обвинуваченими у письмовій формі, мовою, яку вони розуміють. Якщо Лист про права відсутній відповідною мовою, підозрювані або обвинувачені повинні бути повідомлені про їхні права усно мовою, яку вони розуміють. Лист про права мовою, яку вони розуміють, повинен бути наданий згодом без непотрібних затримок.»

Стаття 8

Перевірка та засоби захисту

«1. Держави-учасниці повинні забезпечити фіксацію факту надання підозрюваним або обвинуваченим інформації відповідно до статей 3 та 6 цієї Конвенції, у порядку, передбаченому законодавством відповідної Держави-учасниці.

2. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб підозрювані або обвинувачені або їхні юристи мали право на оскарження, відповідно до національного законодавства, можливе ненадання або відмову надання компетентними органами інформації відповідно до цієї Директиви».

61. Обидві згадані вище директиви були включені до правової системи Словенії шляхом внесення змін до Закону про кримінальний процес (Офіційний вісник, № 87/2014), внесених 21 листопада 2014 року та які почали застосовуватися з 20 березня 2015 року.

© Переклад адвокатів
Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової
19

ЗАКОН

I. МОЖЛИВЕ ПОРУШЕННЯ ПАРАГРАФІВ 1 ТА 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО МОЖЛИВОЇ ВІДМОВИ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАХИСНИКА ТА КОРИСТУВАННЯ ВЛАСНОЇ МОВИ, ЯКОЮ ВІН ВОЛОДІЄ У ДОСТАТНЬОМУ ОБСЯЗІ.

62. Заявник, зокрема, скаржився, що його права на справедливий судовий розгляд були порушені, оскільки він не розумів мови провадження або наданого йому перекладу. Він посилався на параграфи 1 та 3 статті 6 Конвенції, які передбачають, зокрема, наступне:

Стаття 6

«1. Під час встановлення ...звинувачень у скоєнні кримінального правопорушення, кожен має право на справедливе ...слухання ...судом...

...

3. Кожна особа, що звинувачується у скоєнні кримінального правопорушення має наступні мінімальні права:

(а) на негайне та детальне повідомлення мовою, яку вона розуміє, про характер та причини висунених проти неї звинувачень;

...

(е) безкоштовна допомога перекладача у разі неспроможності розуміти або говорити мовою, яка використовується в суді».

A. Допустимість

63. Уряд наполягав на невичерпаності всіх національних засобів захисту. Він зазначав, що заявник не піднімав це питання у скаргах до відповідних національних органів. Зокрема заявник та його захисник, якісь якого заявник ніколи не оскаржував на національному рівні, могли б підняти питання недостатності російського перекладу або попросити переклад на іншу мову під час допиту слідчим суддею або в будь-який інший момент під час слідства або у письмових зверненнях. Однак вони цього не зробили. Скарга заявника на неможливість зрозуміти шрифт, яким був зроблений переклад наданих йому письмових документів, не був наданий вчасно.

64. Заявник заперечив заяви Уряду. Він повідомив, що не може бути звинувачений у неналежному наданні скарг до державних

органів, оскільки насправді він надавав скарги власною мовою, але його не зрозуміли.

65. На думку Суду, попереднє заперечення Уряду про невичерпання заявником національних засобів захисту дуже тісно пов'язане зі змістом скарги заявника та повинне бути приєднане до суті справи.

66. Суд також вважає, що така скарга не є безпідставною у значенні підпункту (а) параграфу 3 статті 35 Конвенції. Не було встановлено причин для визнання її недопустимою, а отже вона є допустимою.

В. Суть справи

1. Заяви сторін

(а) Заявник

67. Заявник заявив, що йому повинна була бути надана можливість користуватися його власною мовою, литовською, оскільки це був єдиний спосіб ефективного самозахисту у кримінальному процесі. Він зазначав, що знає російську мову погано та що не зрозумів переклад документів, оскільки не вмів читати російською мовою. Під час процесу рівень його володіння російською мовою не перевірявся, що порушує позитивне зобов'язання Держави за Конвенцією. Він також стверджував, що тягар надання пояснень щодо недостатності усного та письмового перекладу на його власну мову повинен покладатися на Уряд. Зокрема Уряд повинен обґрунтувати своє припущення щодо володіння російською мовою заявником, оскільки мова достатньо відрізняється усно та повністю відрізняється на письмі від литовської. Він також заявив, що ніколи не вчив російську мову.

68. У відповіді на доводи Уряду щодо участі в судовому розгляді, заявник заявив, що це була лише видимість. Заявник посилався з цього приводу на справу *Şaman v. Turkey* (№ 35292/05, 5 квітня 2011) та *Baytar v. Turkey* (№ 45440/04, 14 жовтня 2014). Щодо факту підписання ним протоколу слухання, він заявив, що не знає, що підписує.

69. Заявник у своїй заяві заявив Суду про те, що він декілька разів під час судового розгляду скаржився на проблеми з розумінням розмовної мови, але оскільки його скарги були литовською, ніхто його не зрозумів. Відповідаючи на аргументи Уряду, заявник заперечив, що державні органи мали б помітити такі складнощі. У зв'язку з цим він заявив, що опинився затриманим в іноземній країні, учасником кримінального процесу, який завершився занадто швидко - п'ять місяців у першій інстанції, тому він був не в тій позиції, щоб скаржитися на національному рівні. Заявник заявив, що той факт, що він не скаржився, як встановив Конституційний суд та Верховний суд,

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

21

повинен розглядатися як наслідок порушення параграфу 2 статті 5 та параграфу 1 статті 6, підпунктів (а) та (е) параграфу 1 статті 6 Конвенції. Він відзначив, що національний суд повинен виступати гарантом справедливого процесу, особливо у випадку, коли захисник був призначений судом.

(b) Уряд

70. Уряд наполягав на тому, що ні заявник, ні його захисник, не зробили жодних зауважень щодо призначення перекладача російської мови під час розслідування та під час слухання або апеляції. Перший раз заявник підняв питання мови під час заяви про захист законності після того, як його вирок став остаточним. Перший раз, конституційній скарзі, він заявляв, що суд першої інстанції не зафіксував його скарги щодо мови у протоколі. Щодо розуміння ним письмових документів, Уряд відзначив, що заявник та інші обвинувачені попросили надати письмовий переклад на російську мову (див. пункт 21 вище). Заявник подав скаргу лише у порядку конституційного провадження.

71. Щодо володіння російською мовою заявником, Уряд наполягав на тому, що воно було достатнім, а тому право на захист не було порушене. Зокрема уряд зазначив, що російська була офіційною мовою Литви до 1990 року, коли країна оголосила про незалежність, а заявник, який народився у 1980 році, повинен був вивчати її у школі. Крім того, суд заявив, що в будь-якому разі російська мова широко поширена в Литві; інший обвинувачений А.В. повідомив під час допиту слідчим суддею, що він та заявник володіють російською (див. пункт 14 вище), а заявник продемонстрував під час кримінального процесу свою здатність стежити за подіями процесу російською мовою. Заявник брав участь у провадженні, задавав питання свідкам, відповідав на запитання та не скаржився на розуміння російської мови, якою він спілкувався під час провадження. Був окремий інцидент, зокрема під час слухання 11 липня 2002 року, коли він попросив пояснити переклад (див. параграф 27 вище). Підсумовуючи викладене, Уряд заявив, що заявник брав участь у процесі за допомогою захисника та перекладача російської мови та якби у нього справді були проблеми з усною або письмовою комунікацією, в нього були б способи повідомити свого адвоката або суд про них.

(c) Третя особа

72. Міжнародна правозахисна організація Fair Trials International, яка діє в якості третьої особи, заявила, що Суд повинен був застосовувати вимогливий підхід під час оцінки виконання

національними органами їхнього обов'язку щодо перевірки достатності перекладу після їх повідомлення з цього приводу. Вона посилалася на Рішення Ради від 30 листопада 2009 року щодо Дорожньої карти щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених в кримінальному процесі та Директиву 2010/64/ЄС (див. пункти 52 - 57 вище). Зокрема третя особа заявила, що відсутність скарги на національному рівні за жодних обставин не може вважатися остаточним. Під час встановлення факту «доведення до відома» національних органів як передумови виникнення відповідальності за нагляд, Суд повинен брати до уваги фактичну ситуацію, що виникає в контексті національних проваджень, а саме певні ключові ознаки, на підставі яких можна оцінити достатність перекладу. Вона підкреслила, що коли усний переклад надавався не мовою обвинуваченого, це автоматично повинно було викликати особливу увагу державних органів та виникнення у них обов'язку щодо перевірки достатності перекладу. Державні органи повинні були встановити достатність володіння обвинуваченим мовою перекладу. У випадках з третіми мовами, слід звертати увагу на елементи, що беруться до уваги Судом під час оцінки впливу ненадання усного перекладу людям, які недостатньо володіють мовою провадження внаслідок лінгвістичних навичок, писемності та особистої ситуації, а також складності випадку. Національні органи повинні визначити чи достатньо обвинувачений володіє третьою мовою, за допомогою подібних перевірок.

73. Повинен бути наявний механізм ідентифікації усного перекладу під час проваджень на внутрішньому рівні та неспростування державними органами скарги заявника за допомогою позитивних доказів повинно стати підставою для встановлення порушення Конвенції. Зокрема, Суд повинен поставити під сумнів припущення, що ґрунтується на національності як способі оцінити достатність перекладу. Замість цього слід звертати увагу на конкретні заходи, вжиті для встановлення достатності.

74. І нарешті, Fair Trials International заявила, що такі питання як застосування доказів, отриманих за допомогою недостатнього перекладу та його наслідків вплинуло на інші права щодо захисту, що треба взяти до уваги під час оцінки справедливості процесу в цілому. Якщо національні органи не провели належну перевірку достатності перекладу, Суд не повинен розглядати наслідки недостатнього перекладу для стратегій захисту. Замість цього він повинен бути готовим дійти висновку про те, що захист міг би бути іншим у разі забезпечення достатнього перекладу, тобто встановити факт порушення статті 6.

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

23

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

(i) Загальні принципи щодо підпунктів (а) та (е) параграфу 3 статті 6 Конвенції.

75. Відповідно до підпункту 3(а) статті 6 Конвенції, будь-яка особа, що звинувачується у скоєнні кримінального правопорушення, має право «бути негайно повідомленою мовою, яку вона розуміє, про риси, характер та причини звинувачень». Оскільки це положення не передбачає, що відповідна інформація повинна бути надана письмово або письмово перекладена для іноземного обвинуваченого, вона також і не передбачає особливої уваги до повідомлення «звинувачення» обвинуваченому. Обвинувачення відіграє надзвичайно важливу роль у кримінальному процесі з моменту його винесення, тобто коли обвинуваченого офіційно повідомляють про фактичні та юридичні причини звинувачень, висунених проти нього. Обвинувачений, якому невідома мова, що використовується судом, опиниться в очевидно невідповідній позиції, якщо вирок не буде перекладений на мову, яку він розуміє (див. справу *Hermi v. Italy* [GC], № 18114/02, § 68, ECHR 2006-XII).

76. Крім того, в пункті 3(е) статті 6 говориться про те, що кожен обвинувачений має право на безкоштовного перекладача. Право поширюється не лише на усні заяви, зроблені під час слухання в суді, а й на документальні матеріали та досудове провадження (див. справу *Hermi*, яка цитувалася вище § 69). Стосовно останнього, Суд зазначає, що допомога перекладача, які і юриста, повинна надаватися, починаючи з етапу розслідування, окрім випадків наявності певних обставин, що обмежують таке право (див. справу *Baytar*, яка цитувалася вище, § 50, а також справу *Diallo v. Sweden* (dec.), №. 13205/07, § 25, 5 січня 2010 р.).

77. Таким чином, обвинувачений, який не розуміє і не говорить мовою, яка використовується в суді, має право на безкоштовну допомогу перекладача для усного та письмового перекладу всіх таких документів або заяв, зроблених під час провадження, порушеного проти нього, оскільки це необхідно для розуміння мови суду та забезпечення реалізації права на справедливий судовий розгляд (див. справу *Hermi*, яка цитувалася вище, § 69).

78. Однак пункт 3(е) не заходить аж так далеко, щоб вимагати письмового перекладу всіх елементів письмових доказів або офіційних документів процесу. У зв'язку з цим слід зазначити, що текст відповідного положення стосується «усного», а не «письмового»

перекладача. З цього можна зробити висновок, що допомога усного перекладача може задовольнити вимоги Конвенції (див. *usain v. Italy* (грудень), № 18913/03, 24 лютого 2005 року).

79. При цьому факт залишається фактом - надана допомога усного перекладу повинна бути такою, щоб обвинувачений міг дізнатися про справу проти нього та захищатися, а головне, мати можливість донести до суду власну версію подій (див., там само, справу *Hermi*, яка цитувалася вище, § 70; та справу *Güngör v. Germany* (dec.), № 31540/96, 17 травня 2001). У зв'язку з цим Суд зазначає, що обов'язок компетентних органів не обмежується призначенням перекладача, а й, якщо їх повідомили про окремі обставини, може поширюватися також на рівень належного контролю за достатністю усного перекладу (див. справу *Kamasinski v. Austria*, № 9783/82, § 74, 19 грудня 1989, та справу *Diallo*, яка цитувалася вище, § 23).

(ii) Оцінка необхідності перекладача

80. Що стосується прецедентів на сьогодні, Суд зазначає, що вже у справі *Brozicek v. Italy* (19 грудня 1989, § 41, Серія А № 167) є посилання на необхідність перевірки потреби обвинуваченого в усному перекладі. Зокрема зазначалося, що італійські органи, які повідомили про очевидне неволодіння італійською мовою заявником «повинні вжити заходів для задоволення [його вимоги про переклад] ..., окрім випадків, коли вони могли встановити, що насправді заявник достатньо володіє італійською, щоб зрозуміти повідомлення в листі з висуненими проти нього звинуваченнями». Посилаючись на відсутність доказів того, що заявник мав достатні знання італійської мови, Суд встановив порушення статті 6. Так само, у справі *Cuscani v. the United Kingdom* (№ 32771/96, § 38, 24 вересня 2002), Суд постановив, що після того, як державні органи повідомили про неможливість заявника розуміти хід провадження, завданням судді стало оцінювати необхідність в усному перекладі. Суд встановив, що на суддю покладался обов'язок встановити чи перешкоджатиме відсутність усного перекладача на слуханні повній участі заявника у процесі, в якому його оголосили винним. Також у справі *Amer v. Turkey* (№ 25720/02, § 83, 13 січня 2009), Суд не знайшов у матеріалах справи жодних посилань на присутність перекладача під час допиту поліцією заявника, володіння турецькою мовою (мовою провадження) яким могло бути дуже обмеженим. Відмічаючи, що під час допиту були зібрані основні докази та зважаючи на подальше провадження у національному суді, Суд встановив, що «перевірка потреби заявника у допомозі перекладача під час допиту поліцією є відповідальністю національних судів, які повинні належно перевірити та переконатися, що відсутність перекладача під час перебування під арештом у поліції

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

25

заявника не порушуватиме право заявника на справедливий судовий розгляд».

81. Зважаючи на наведені вище приклади прецедентного права Суду, очевидно, що на органи, які беруть участь у процесі, зокрема на національні суди, покладається обов'язок встановити необхідність призначення усного перекладача для допомоги обвинуваченому та забезпечення справедливості судового розгляду. На думку Суду, цей обов'язок не обмежується лише випадками, коли іноземний обвинувачений прямо вимагає надати усний переклад. Зважаючи на те, яке особливе місце відводиться в демократичному суспільстві праву на справедливий судовий розгляд (див. справу *Hermi*, яка цитувалася вище, параграф 76 та справу *Artico v. Italy*, 13 травня 1980 року, параграф 33, серія А, № 37), виникає питання наявності підстав підозрювати, що обвинувачений недостатньо володіє мовою провадження, наприклад, якщо він не є ні громадянином, ні резидентом країни провадження. Це питання також виникає у разі застосування третьої мови для усного перекладу. За таких обставин, володіння обвинуваченим третьою мовою повинне перевірятися до прийняття рішення про її використання в усному перекладі.

82. Крім того, Суд наголошує на важливості перевірки необхідності перекладача для обвинуваченого для забезпечення визнання права на справедливий судовий розгляд також прийняттям Директиви Європейського Союзу 2010/64/ЄС. Директива вимагає від Держав-учасниць забезпечення процедури або механізму, які надають можливість перевірити факт володіння та розуміння підозрюваними або обвинуваченими мови кримінального процесу та встановити необхідність перекладача (див. параграфи 52-54 вище).

83. Суд декілька разів наголошував на тому, що під час встановлення потреби обвинуваченого у перекладі, питання його лінгвістичних навичок є основним (див. серед інших джерел, справу *Hermi*, яка цитувалася вище, § 71). У зв'язку з цим слід додати, що сам факт базового володіння обвинуваченим мовою провадження або, як у його випадку, третьою мовою, на яку здійснювався переклад, не означає, що особа може отримати користь від перекладу на мову, яку вона розуміє досить добре, але не достатньо для того, щоб у повному обсязі реалізувати своє право на захист. Це впливає з вимоги про повідомлення обвинуваченого про те, у чому його звинувачують, мовою «яку він розуміє» та з вимоги про надання допомоги з перекладом в обсязі, який би дозволив обвинуваченому слідкувати за ходом справи проти нього та захищатися (див. параграф 79 вище). Пункт 22 декларативної частини Директиви Європейського Союзу 2010/64/ЄС детальніше встановлює, що усний та письмовий переклад

повинні надаватися або рідною мовою обвинувачених, або будь-якою іншою мовою, якою вони говорять або яку розуміють, що б дозволило їм у повному обсязі реалізувати право на захист та забезпечити справедливий процес (див. параграф 53 вище).

84. Конвенція залишає для Держав-сторін широке поле вибору засобів забезпечення відповідності їхніх правових систем вимогам статті 6 (див. справу *Sejdovic v. Italy* [GC], по. 56581/00, § 83, ECHR 2006-II). Таким чином, це не Суд повинен визначати точні заходи, яких слід вживати національним органам для перевірки лінгвістичних навичок обвинуваченого, який недостатньо володіє мовою провадження. В залежності від різних факторів, зокрема характер правопорушення та повідомлення, які адресуються обвинуваченому від національних органів (справа *Hermi*, яка цитується вище, параграф 71), для встановлення мовних потреб обвинуваченого достатньо задати декілька відкритих запитань. У зв'язку з цим Суд наголошує, що пункт 21 декларативної частини Директиви 2010/64/ЄС так само залишає на розсуд державних органів вибір найоптимальнішого способу перевірки, серед яких може бути співбесіда з обвинуваченими (див. параграф 53 вище).

85. І нарешті, Суд звертає увагу на важливість фіксації в документації будь-якої застосованої процедури та прийнятого рішення щодо потреб у перекладі, повідомленні про права на перекладача (див. параграфи 86 та 87 нижче) та наданої допомоги перекладача, зокрема усного перекладу та усного стислого викладу документів, для уникнення сумнівів з цього приводу у подальших провадженнях (див., з відповідними змінами, справу *Martin v. Estonia*, № 35985/09, § 90, 30 травня 2013 та параграфи 57 та 60 вище).

(iii) Повідомлення про право на надання усного перекладу

86. Суд вже мав змогу підкреслити, в контексті права на юриста та права зберігати мовчання, права не свідчити проти себе, що такі права повинні ефективно застосовуватися на практиці, а для цього підозрювані повинні їх знати (див. справу *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* [GC], № 50541/08 та 3 інші, § 272, ECHR 2016). Суд вважає, що з тієї самої причини важливо, щоб підозрюваний знав про право на надання усного перекладу, тобто був повідомлений про таке право під час «звинувачення у вчиненні кримінального правопорушення» (див., з необхідними поправками, там само; див. також статтю 3 Директиви 2012/13/ЄС, яка цитується у параграфі 60 вище).

87. Для того, щоб мати сенс, повідомлення про право на переклад та основоположні права на захист, згадані вище, повинні надаватися мовою, яку розуміє заявник (там само). Це також впливає із заяви Суду про стандарту «знання та свідому відмову», коли відмова від

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

27

прав здійснюється свідомо (див., з відповідними змінами, справу *vorski v. Croatia* [GC], № 25703/11, § 101, ECHR 2015, та справу *Ibrahim and Others*, яка цитувалася вище, § 272).

(b) Застосування перерахованих вище принципів у цій справі

(i) Щодо причин призначення перекладача російської мови

88. Суд з самого початку припускав, що Краньський районний суд міг спочатку навести певні довідки щодо наявності перекладачів рідної мови заявника, тобто литовської та встановив, що такі перекладачі не були зареєстровані у Словенії на момент складання матеріалів справи та для здійснення перекладу слід було звернутися по допомогу до найближчого Посольства Литви (див. параграф 38 вище). Однак таке звернення було зроблене лише під час проваджень після винесення рішення судом другої інстанції, без вжиття жодних додаткових заходів. У матеріалах немає жодних згадок про те, що державні органи робили хоч якісь спроби забезпечити переклад на литовську мову під час розслідування. Однак очевидно, що пізніше, наприклад у Верховному суді (див. пункти 42 та 43 вище), переклад з литовської мови на словенську та навпаки був отриманий.

89. В будь-якому разі, Уряд не заперечує наявність причин (див. параграф 76 вище), що перешкоджали державним органам призначити перекладача литовської мови для допомоги заявнику. Фактично він заявляв, що призначення перекладача російської мови для допомоги заявнику відбулося тому, що на їхню думку заявник розумів російську мову (див. пункт 71 вище). Справді, рішення національних судів щодо цієї скарги (див. параграфи 41, 43 та 46 вище), ґрунтувалися на припущенні, що заявник розумів російську мову та був здатний слідувати за ходом провадження цією мовою.

90. Зважаючи на викладене вище, Суд не може встановити на якому етапі переклад на литовську мову став доступний заявнику та чи докладали державні органи зусиль для його забезпечення. Зважаючи на те, що стаття 6 не вимагає, щоб заявник обов'язково слідував за ходом провадження його власною мовою, Суд переходить до розгляду головного питання - чи надавався заявнику переклад на мову, якою він володів достатньо для цілей захисту, а якщо ні, то чи вплинуло це на справедливість розгляду в цілому.

(ii) Щодо оцінки потреби заявника в усному перекладі

91. У цьому випадку державні органи чітко знали, що заявник, громадянин Литви, який прибув у Словенію лише незадовго до арешту, не розумів мову кримінального процесу проти нього, тобто

словенську. Одразу після затримання заявника поліцією, остання повідомила його про причини арешту та право на захисника з допомогою перекладача російської мови. Під час допиту слідчим суддею, заявнику також допомагав перекладач на російську мову. Перекладач російської мови продовжував допомагати йому протягом усього процесу, а також під час консультацій з адвокатом, призначеним судом і відповідні судові документи були вручені йому теж російською мовою. Незважаючи на те, що документація розслідування та протокол слухання достатньо детальні, Суд не може знайти жодних ознак того, що заявника запитували про те чи розуміє він усний та письмовий переклад на російську мову достатньо добре для ефективного захисту цією мовою.

92. У зв'язку з цим Суд не може прийняти заяву Уряду про те, що будь-які загальні припущення про володіння російською мовою заявником ґрунтувалися на його литовському громадянстві та відхиляє аргументи Уряду про поширеність російської мови в Литві (див. параграф 71 вище) та вважає, що точність таких заяв нічим не була доведена. Суд також підкреслює відсутність будь-яких інших пояснень Уряду щодо того, що змусило державні органи під час призначення перекладача російської мови для допомоги заявнику вважати, що він достатньо володіє цією мовою (див. параграф 71 вище, а також справу *Hermi*, яка цитувалася вище, §§ 90 та 91 і справу *Katritsch v. France*, № 22575/08, § 45, 4 листопада 2010 року).

93. Таким чином Суд змушений констатувати, що державні органи достовірно не встановили (див. параграф 81 вище) рівень володіння російською мовою заявником. Недостатня перевірка стала важливим елементом розгляду справи Судом, оскільки ефективний захист прав, передбачений підпунктами (а) та (е) параграфа 3 статті 6 вимагає, щоб обвинуваченому забезпечили переклад на мову, якою він достатньо володіє (див. параграфи 81 та 83 вище).

(iii) *Щодо інших ознак володіння російською мовою заявником*

94. Суд повинен продовжити встановлювати наявність інших ознак того, що заявник володіє російською мовою. У зв'язку з цим, Суд відмітив відсутність аудіозаписів допиту слідчим суддею або слухань або інших подібних доказів (див., наприклад, справу *Katritsch*, яка цитувалася вище, § 45 та справу *Hermi*, яка цитувалася вище, § 90), для визначення Урядом фактичного рівня володіння розмовною російською мовою. Щодо посилань на у документації судового розгляду або в інших місцях щодо розуміння мови перекладу (див. параграф 71 вище), Суд, по перше зазначає, що за відсутності перевірки, недостатній рівень співпраці під час дій поліції та під час допиту слідчим суддею, слід розуміти, принаймні частково, як

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

29

неможливість висловитися та слідкувати за ходом провадження російською мовою (див. параграфи 11 та 13 вище).

95. По друге, під час слухання заявник робив досить загальні заяви, можливо, російською мовою (див. параграфи 26, 27 та 29 вище), що не може вважатися достатнім доказом його здатності ефективно захищатися цією мовою.

96. По третє, навіть незважаючи на те, що Конституційний суд встановив, що заявник «успішно спілкувався» зі своїм захисником, він не пояснює такий висновок з посиланням на факти. На жаль, його висновок ґрунтується швидше на припущеннях, ніж на доказах реального володіння мовою заявником або фактом його спілкування із захисником (див. параграф 46 вище).

97. Отже, незважаючи на уявну здатність заявника говорити та розуміти російську мову, факт, який він не заперечував (див. параграф 67 вище), Суд не вважає належно встановленим достатнє володіння заявником цією мовою для забезпечення справедливого розгляду.

(iv) Щодо відсутності скарг або вимог про призначення іншого перекладача під час судового розгляду

98. Суду залишається оцінити аргумент Уряду, який наполягав, що ні заявник, ні його захисник, не зробили жодних зауважень щодо призначення перекладача російської мови під час розслідування та під час слухання або апеляції (див. параграфи 70 та 71 вище).

99. Щодо заявника, Суд вважає важливим підкреслити, що у матеріалах справи відсутні вказівки на те, що державні органи повідомили його про його право на переклад на рідну мову або його базове право на переклад на мову, яку він розуміє (див. параграфи 43, 46, 48 та 49 вище). Уряд нічим не пояснив таке неповідомлення. У зв'язку з цим Суд наголошує, що повідомлення про право на переклад є невід'ємною частиною обов'язку державних органів із забезпечення належної лінгвістичної допомоги заявнику для реалізації його права на справедливий судовий розгляд і це право є центром апеляції заявника та його конституційної скарги (див. параграфи 37, 44, 86 та 87 вище). Більше того, відповідно до національного законодавства, заявник мав право на переклад на його власну мову та державні органи були зобов'язані, відповідно до національного процесуального права, повідомити його про таке право та зафіксувати факт такого повідомлення та відповідь заявника на нього (див. параграфи 46, 48 та 49 вище).

100. На думку Суду, відсутність зазначеного вище повідомлення про право на переклад, помножена на незахищеність заявника як іноземця, який прибув до Словенії лише незадовго до арешту та

перебував під арештом протягом всього процесу, а також його обмежене володіння російською мовою, добре пояснюють відсутність вимог про надання іншого перекладача або скарг з цього приводу до певного моменту процесу, коли він вже мав можливість користуватися рідною мовою (див. параграфи 37 - 46 вище). Суд також зазначає, що Конституційний суд вважав ситуацію заявника винятковою та, як наслідок, заявник не повинен був вичерпати всі звичайні засоби судового захисту (див. параграфи 41 та 46 вище).

101. Щодо відсутності скарг захисника заявника, Суд нагадує, що незважаючи на те, що захист є переважно справою обвинуваченого та його захисника, незалежно від того, чи був він призначений державою, чи фінансувався з особистих джерел, основними захисниками справедливого розгляду, що передбачає, серед іншого, можливу відсутність усного чи письмового перекладу обвинуваченого-іноземця є національні суди (див. справу *Hermi*, яка цитувалася вище, § 72, та справу *Cuscani*, яка цитувалася вище, § 39). Таким чином, непорушення захисником заявника питання перекладу не звільняє національні суди від обов'язків, покладених на них статтею 6 Конвенції.

(v) **Висновок**

102. Враховуючи наведене вище, Суд не вважає встановленим у цій справі, що заявник отримав мовну підтримку, яка б дозволяла йому брати активну участь у судовому розгляді проти нього. Цього, на думку Суду, достатньо, щоб вважати судовий розгляд несправедливим у повному обсязі.

103. Таким чином, мало місце порушення параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції. Зважаючи на такий висновок, заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів судового захисту повинні бути відхилені.

II. ІНШІ МОЖЛИВІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

104. Заявник скаржився на підставі параграфа 2 статті 5 Конвенції про неналежне його повідомлення, мовою, яку він розуміє, про причини його арешту. Він також скаржився, на підставі підпунктів (а) та (е) параграфу 3 та параграфу 1 статті 6 Конвенції, на недостатність перекладу на російську мову. Також він заявляв про порушення статей 13 та 14 в сукупності зі статтею 6.

105. Що стосується скарг на підставі параграфа 2 статті 5 та/або підпунктів (а) та (е) параграфу 3 та параграфу 1 статті 6 Конвенції, що згадувалися у попередньому пункті, Уряд наполягав на невичерпанні всіх національних засобів судового захисту. Вони заявляли, що

© Переклад адвокатів

Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

31

заявник не подавав такі скарги у національних провадженнях, зокрема не згадував їх у конституційній скарзі.

106. Заявник оспорював заяви Уряду, переважно стверджуючи, що державні органи повинні були діяти самостійно та як іноземець, він був не в тій ситуації, щоб скаржитися.

107. Суд встановив, що заявник не скаржився у своїй конституційній скарзі, яку йому дозволили надати його власною мовою, на відсутність негайного його повідомлення про причини арешту мовою, яку він розумів (див. параграф 44 вище). Заявник також не скаржився на національному рівні на недостатню кількість доступних перекладачів. Зважаючи на те, а також на те, що ці питання дорівнюють кількості скарг, що відрізняються від тих, що вивчалися вище, а отже повинні були б підніматися хоча б у загальному в національних судах, заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів судового захисту підтримується та Суд відмовляє у задоволенні цієї частини заяви як недопустимої відповідно до параграфів 1 та 4 статті 35 наприкінці Конвенції.

108. Суд також вивчив скарги заявника за статтями 13 та 14 разом зі статтею 6.

109. Він зазначає, що такі скарги пов'язані зі скаргою на підставі параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції про відмову заявнику у його праві користуватися мовою, яку від достатньо розуміє у кримінальному процесі проти нього. Вона також визнається допустимою (див. параграфи 66 та 103 вище).

110. Беручи до уваги висновки щодо параграфів 1 та 3 Конвенції (див. параграфи 102 та 103 вище), Суд встановив, що під цим заголовком більше немає окремих питань.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

111. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Відшкодування шкоди

112. Заявник вимагає відшкодування втрачених прибутків у розмірі 31 840 євро. Він також вимагає відшкодувати моральну шкоду у розмірі 15 000 євро.

113. Уряд заперечує такі вимоги, стверджуючи, що заяви щодо перспектив працевлаштування просто спекулятивні та що відсутній причинно-наслідковий зв'язок між можливим порушенням та збитками, відшкодування яких вимагається. Він також заявив, що сума моральної шкоди надмірна та нічим не обґрунтована.

114. Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та моральною шкодою, а тому відмовляє у задоволенні цієї вимоги (див., з відповідними змінами, справу *Ibrahim and others*, яка цитувалася вище, § 315, та справу *Ajdarić v. Croatia*, № 20883/09, § 57, 13 грудня 2011 р.). З іншого боку, Суд вважає, що заявник все ж зазнав моральної шкоди у зв'язку із засудженням з порушенням параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції. Таку шкоду неможливо в достатньому обсязі компенсувати встановленням наявності порушення. Оцінюючи справедливу основу, Суд присуджує компенсацію моральних збитків заявника у розмірі 6 400 євро плюс податки, що можуть нараховуватися на таку суму.

В. Видатки та витрати

115. Заявник також вимагав 6 250 євро компенсації представництва в Суді на умовах договору, підписаного між ним на представником (за погодинною ставкою 250 євро та за близько двадцять п'ять годин роботи).

116. Уряд заявив, що вимога заявника надмірна, необґрунтована та нерозумна та що умови договору відрізняються від офіційних тарифів юристів та є необов'язковими для національних судів.

117. Відповідно до практики Суду, заявник має право на відшкодування видатків та витрат лише в межах, доведених, що такі витрати були необхідними та обґрунтованими. Суд відзначив, що заявник уклав договір зі своїм представником стосовно гонорару останнього. Такий договір, який встановлює зобов'язання виключно між юристом та клієнтом, не може бути обов'язковим для Суду, який повинен встановити не лише фактичне понесення витрат та видатків, а й обґрунтованість таких витрат (див., з відповідними змінами, справу, *East West Alliance Limited v. Ukraine*, № 19336/04, § 269, 23 січня 2014 р.). Крім того, Суд нагадує, що він не вважає обов'язковими до виконання національні тарифи та практику, однак може опиратися на них (див., серед багатьох інших прикладів, також справу *Gaspari v. Slovenia*, № 21055/03, § 83, 21 липня 2009 р.).

118. У цьому випадку Суд звертає увагу на наявні в нього документи та вказані вище критерії та вважає за доцільне присудження суми в розмірі 2 500 євро на покриття витрат на участь у провадженні в Суді.

© Переклад адвокатів
Олександра Дроздова, Валерія Кострюкова, Олени Дроздової

33

С. Пеня

119. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ТАКИМ ЧИНОМ, СУД

1. *Приймає рішення* одноголосно погодитися із запереченнями Уряду щодо невичерпання національних засобів захисту щодо заявленої відмови заявнику у його праві користуватися мовою, яку він достатньо розуміє у кримінальному процесі проти нього;
2. *Визнає*, одноголосно, допустимою скаргу щодо відмови заявнику в його праві користуватися під час кримінального процесу мовою, якою він достатньо володіє, відповідно до параграфів 1 та 3 статті 6, в сукупності зі статтями 13 та 14 Конвенції та недопустимою іншу частину заяви;
3. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, визнати порушення параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції та, відповідно, відхилити заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів захисту;
4. *Постановляє*, одноголосно, відсутність окремого питання на підставі статей 13 та 14 в сукупності з статтею 6 Конвенції.
5. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох,
 - (a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, Держава-відповідач має виплатити заявнику наступні суми:
 - (i) 6 400 (шість тисяч чотириста євро), плюс податок, що стягується, моральної шкоди;
 - (i) 2 500 (дві тисячі п'ятсот євро), плюс податок, що стягується із заявника, для відшкодування витрат та видатків;
 - (b) з моменту закінчення зазначеного вище періоду тривалістю три місяці і до здійснення розрахунків нараховуватимуться прості відсотки на зазначену вище суму за ставкою, що дорівнює граничній обліковій ставці Європейського центрального банку

протягом періоду невиконання зобов'язання, плюс три відсоткові пункти;

6. Одноголосно відмовляє у задоволенні решти вимог заявника про справедливе відшкодування.

Складено англійською мовою та письмово повідомлено 28 серпня 2018 року відповідно до параграфів 2 та 3 статті 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цірлі
Секретар

Паоло Пінто де Альбукерке
Голова

Відповідно до параграфа 2 статті 45 Конвенції та статті 74 Регламенту Суду, до цього рішення додається спільна окрема думка Суддів Куцско-Штадльмайера та Босняка.

Р.Р.А
М.Т.

СПІЛЬНА ОКРЕМА ДУМКА СУДДІВ КУЦСКО-ШТАДЛЬМАЙЕРА ТА БОСНЯКА

1. На жаль, ми не можемо приєднатися до більшості суддів, які визнали порушення параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції. Ми повністю погоджуємося з тим, що розуміння мови провадження - важлива передумова справедливого судового розгляду у кримінальній справі та що відсутність належного перекладу робить розгляд несправедливим у повному обсязі. Однак ми вважаємо, що рішення у цій справі покладає на національні органи нові вимоги, що не відповідають існуючим правовим нормам цього Суду. Крім того, на нашу думку, оцінка більшістю деяких важливих обставин у цій справі, а саме рівень володіння заявником російською мовою, а значить і його здатність брати активну участь у кримінальному процесі проти нього, не була підтверджена документами, наданими сторонами. Це, в свою чергу, впливає на висновки щодо справедливості розгляду в цілому.

2. Рідною мовою заявника є литовська. Беззаперечним є той факт, що переважну більшість часу заявник не говорив мовою провадження (словенською) і не розумів її. Однак в день взяття під варту йому допомагав кваліфікований присяжний перекладач, який перекладав на російську мову. Під час допиту слідчим суддею та протягом всіх проваджень в судах першої інстанції, на яких заявника постійно представляв захисник, він користувався російською мовою та жодного разу не дав знати про те, що недостатньо її розуміє. Навіть в апеляційній заяві та під час апеляційного провадження заявник не скаржився на нерозуміння перекладу на російську мову. Лише на останньому етапі, в своїй заяві до Верховного суду, а потім до Конституційного суду та цього Суду, заявник повідомив, що він погано розуміє російську, що було недостатньо для належного захисту та що він не міг прочитати протокол російською мовою. Виходячи з цього, слід було перевірити, чи достатнім був наданий заявнику переклад національними судами.

3. Підпункт (е) параграфа 3 статті 6 Конвенції гарантує кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, право на безкоштовну допомогу перекладача, якщо він не розуміє або не говорить мовою, яка використовується в суді. З цього приводу Суд розглядав декілька заяв, коли заявник скаржився на нерозуміння мови провадження або недостатній переклад. Розглядаючи такі заяви, Суд встановив, що національні органи мали позитивний обов'язок призначити перекладача та перевірити достатність перекладу, якщо їм стало відомо про окремі обставини незнання відповідної мови або про недостатність перекладу з інших причин (див., серед інших джерел, справу *Kamasinski v. Austria*, № 9783/82, 19 грудня 1989 р.).

4. Під час встановлення факту повідомлення національних органів про необхідність надання перекладу або його достатність, Суд зазвичай визначав чи піднімав сам заявник або його захисник питання про можливу недостатність або відсутність перекладу у національних органах. Якщо ніхто з них цього не робив, це може бути достатньо вагомим фактором відмови в задоволенні скарг заявника Судом. У численних справах, які розглядав Суд, заявники переважно скаржилися на необхідність перекладу або його якість та Суд відмовив у задоволенні таких скарг, посилаючись, серед іншого, на той факт, що заявники не піднімали це питання під час судового розгляду та/або не оспорювали зміст протоколу (див., наприклад, справу *Berisha and Haljiti v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.), № 18670, 10 квітня 2007; *Hacioglu v. Romania*, №. 2573/03, 11 січня 2011; та *Husain v. Italy* (dec.), №. 18913/03, 24 лютого 2005 р.). У справі *Horvath v. Belgium* ((dec.), № 6224/07, 24 січня 2012 р.), Висновок суду про необґрунтованість скарги ґрунтувався на тому, що в протоколі суду не згадувалася вимога про переклад. У справі *Uçak v. the United Kingdom* ((dec.), № 44234/98, 24 січня 2002 р.), Суд визнав скаргу неприпустимою, оскільки встановив, що питання недостатності перекладу та неприпустимості дій перекладача, а також недостатня його незалежність ніколи не доводилися до відома суду першої або апеляційної інстанції. Далі, у справі *Katritsch v. France* (№ 22575/08, 4 листопада 2010 р.), Суд, під час встановлення факту порушення підпункту (е) параграфа 3 статті 6 Конвенції, посилався на той факт, що заявник не вимагав перекладача під час розгляду апеляційної скарги. Це правда, що відсутність окремої вимоги або скарги обвинуваченого або його захисника до національних органів, за інших обставин, могла б стати для них ознакою необхідності перекладача або недостатності перекладу. Однак такі обставини повинні бути достатньо очевидними національним органам, які здійснюють провадження, для виникнення позитивних зобов'язань, передбачених підпунктом (е) параграфа 3 статті 6 Конвенції.

5. Відповідно до наявної практики Суду, якщо питання розуміння мови доводилося до відома національного суду, у державних органів виникає обов'язок вжити заходів щодо перевірки надання лінгвістичної допомоги та її якості або зробити відповідні висновки. У справі *Brožicek v. Italy* (№. 10964/84, 19 грудня 1989 р.), Суд встановив, що після того як заявник, громадянин Чехії, який мешкає у Німеччині, повідомив державні органи про те, що він не розуміє повідомлення суду італійською мовою, державні органи повинні були вжити заходів для задоволення вимоги про надання перекладу, якщо не встановили, що заявник достатньо володіє італійською. Суд почав перевіряти наявність доказів того, що він знав італійську. У справі *Cuscani v. the United Kingdom* (№ 32771/96, 24 вересня 2002 р.), Суд встановив, що до

відома національного суду очевидно було доведено, що заявнику складно розуміти мову. Захисник заявника повідомив суд про складнощі у заявника з розумінням англійської мови та вимагав призначити перекладача. У справі *Amer v. Turkey* (№ 25720/02, 13 січня 2009 р.), заявник, носій арабської мови, не мав перекладача або захисника під час допиту поліцією та підписав документ з обвинувальним висновком. Незважаючи на те, що заявник пояснив, що не розуміє заяви, він підписав її та національний суд покладався на таку заяву. Суд встановив, що в національних судів були «достатні ознаки» того, що заявник та його юристи не могли прочитати текст турецькою мовою.

6. Рішення у цій справі встановлює стандарти, що відрізняються від перерахованих вище. На думку більшості, позитивні обов'язки, передбачені підпунктом (е) пункту 3 статті 6 не обмежуються ситуаціями, коли обвинувачений-іноземець вказує на те, що наданий переклад є недостатнім або неналежним, а виникають також тоді, коли існують підстави підозрювати, що обвинувачений недостатньо володіє мовою провадження або мовою перекладу, який йому надається (див. параграф 81 рішення). На думку більшості, це означає, що у разі використання третьої мови для перекладу, «володіння обвинуваченим [такою] мовою повинне бути встановлене до прийняття рішення щодо надання перекладу» (там само). Обвинувачений повинен не лише отримати повідомлення про право на перекладача, а й його володіння мовою повинне бути «достовірно встановлене» (див. параграф 93 рішення) та будь-які процедури та рішення щодо результатів встановлення необхідності перекладів повинні фіксуватися у протоколі (див. параграф 85 рішення).

7. На нашу думку, більшість виходила з-визнаного стандарту, відповідно до якого позитивні зобов'язання щодо мови перекладу виникають із ознак того, що обвинувачений не розуміє або не говорить мовою провадження, а тому йому потрібен перекладач. Крім того, більшість встановлює зобов'язання не лише повідомляти обвинуваченого про його права на переклад, а й достовірно перевіряти його володіння мовою та фіксувати всі процесуальні дії в протоколі. Без аналізу до якої міри застосування таких критеріїв та позитивного обов'язку є сприятливим заходом Суду, ми вважаємо, що відступ у цій справі від наявної практики може здійснюватися лише Великою Палатою Суду, як передбачено статтею 30 Конвенції.

8. Що стосується методики, ми так само не можемо погодитися з тлумаченням законодавства Європейського Союзу більшістю. Встановлюючи нові критерії та позитивні зобов'язання за підпунктом (е) пунктом 3 статті 6, більшість частково опиралася на положення законодавства ЄС, описані у параграфах 52-61 рішення та посилалася на загальні принципи надання оцінки Судом у параграфах 82, 83, 84 та

86 Рішення, що є абсолютно новими встановленими стандартами. Допоки законодавство ЄС, у певному контексті слугуватиме джерелом натхнення для практики Суду, завданням останнього буде не оцінка виконання Державою вимог у конкретній справі (див., з відповідними змінами, справу *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*, № 3989/07 та № 38353/07, 20 вересня 2011 року). Незважаючи на це, слід мати на увазі, що на момент складання матеріалів Словенія ще не була учасницею ЄС. Крім того, всі стандарти ЄС, на які посилається більшість, були прийняті після подій, що розглядаються. Тому національні суди важко звинуватити у діях, що не відповідають таким стандартам.

9. Якби Суд застосовував у цій справі визнану практику та Колегія перевірила фактичне повідомлення національних органів про недостатнє володіння російською мовою заявником, прямо або опосередковано, самим заявником або його захисником чи перекладачем за певних обставин, він би визнав цю скаргу безпідставною. Протоколи дій національних судів під час провадження, які в рішенні правильно визначені достатньо детальними (див. параграф 99 рішення), не містять жодних ознак подання скарг на переклад або вимог щодо надання перекладача литовської мови чи перекладу документів на литовську мову. Ні заявник, ні його захисник, під час участі в процесі не оскаржили зміст протоколів. Навпаки, і заявник, і захисник підписали їх для підтвердження правильності. Це правда, що після відмови в апеляції, заявник припустив, що він марно намагався скажитися державним органам на переклад, однак його подання до Верховного суду, Конституційного суду та Суду з цього питання виглядають неорганічно настільки, що не можуть вважатися переконливими. Це прямо визнається більшістю, яка у параграфах 99-101 рішення аналізує причини відсутності скарги або вимоги про призначення іншого перекладача під час судового розгляду. Оскільки заявник брав активну участь у провадженні та його представляв захисник (див. нижче параграфи 12 та 13 цієї окремої думки), ми також не бачимо жодних інших ознак або обставин, які могли б попередити національні органи про можливу неспроможність заявника зрозуміти переклад.

10. Окрім введення нових критеріїв оцінки скарги відповідно до підпункту (е) пункту 3 статті 6 Конвенції, це рішення відрізняється від висновків національних судів щодо того, чи достатньо заявник розумів російську мову для ефективної участі у процесі. Зокрема, Верховний суд - перший національний орган, який розглядав цей зміст скарги заявника, встановив, що заяви заявника щодо нерозуміння російської мови є необґрунтованими та такими, що не відповідають окремим частинам матеріалів справи. В свою чергу, Конституційний суд прийняв такі висновки, додавши що заявник успішно спілкувався

російською мовою зі своїм захисником. Такі висновки є рішенням щодо основних обставин цієї справи. Суд багато разів наголошував на тому, що він не є четвертою інстанцією для вирішення справ по суті та не перевіряє правильність висновків національних органів і може оскаржити такі висновки лише якщо вони виявляться самоправними або очевидно нерозумними (див., наприклад, справу *Bochan v. Ukraine* (№ 2) [GC], №. 22251/08, ECHR 2015).

11. У цій справі більшість відступила від добре доведеного підходу та переключилася на оцінку «будь-яких чітких ознак» володіння російською мовою заявником (див. параграф 94 рішення). Вони бачать (припускають) недостатню співпрацю заявника під час поліцейських дій та під час допиту слідчим суддею як ознаку таких складнощів із самовираженням внаслідок ведення провадження російською мовою. На їхню думку заяви заявника, зроблені під час процесу, були нечастими та швидше базовими і не можуть вважатися достатніми для доведення ефективності захисту (див. параграфи 94 та 95 рішення). Крім того, вони вважають висновок Конституційного суду щодо успішної комунікації заявника зі своїм юристом просто припущенням, яке не ґрунтується на доказах (див. параграф 96). Далі вони роблять висновок, що «незважаючи на уявну здатність заявника говорити та розуміти російську мову», його володіння цією мовою «недостатнє для забезпечення справедливого розгляду» (див. параграф 97).

12. Ми не можемо погодитися з такими висновками. На нашу думку, висновок Верховного суду щодо володіння російською мовою заявником не був ні необґрунтованим, ні свавільним, тому ми не бачимо причин з ним не погоджуватися. Навпаки, ми вважаємо його належно підтвердженим окремими матеріалами справи, які заявнику не вдалося оспорити на жодному етапі, у тому числі і під час розгляду Судом. Поведінка заявника не давала жодних підстав сумніватися в достатності наданого перекладу. Під час основного слухання заявника запитували чи зрозумів він у чому його звинувачують та свої права і він відповів ствердно (див. параграф 25 рішення). Під час допиту слідчим суддею та колегією суддів, він робив заяви та відповідав на запитання російською мовою (див. параграфи 13 та 26 рішення). З протоколів ніяк не видно, що в заявника викликали складнощі з активною участю в слуханні. Більше того, він задавав питання деяким свідкам та коментував їхні заяви (див. параграф 27), що дає підстави вважати, що він розумів переклад їхнього змісту. Разом з іншими обвинуваченими, заявник (через перекладача) вимагав, щоб показання свідків під час розслідування перекладалися на російську мову (див. параграф 21). Його заключна заява була російською мовою (див. параграф 29).

13. Що стосується комунікації між заявником та його захисником, на даний момент ми не можемо погодитися з більшістю, яка

характеризує висновок Конституційного суду як просте припущення: очевидно, що під час перебування під арештом заявника відвідував захисник чотири рази (при цьому щонайменше три з них - із супроводом перекладача, який теж був присутнім), кожен візит тривав двадцять-сорок п'ять хвилин (див. параграф 47 рішення). Частота та тривалість таких візитів показує, що заявник та його захисник могли ефективно спілкуватися за допомогою перекладача з питань справи заявника і цей факт не оспорювався заявником.

14. І нарешті, ми не можемо оминати заяву одного з інших обвинувачених, який згадував, що до нього та заявника підійшов третій обвинувачений, коли почув, що вони розмовляють російською мовою (див. параграф 14 рішення). Під час провадження заявник неодноразово оскаржував заяви, з якими не погоджувався, однак не висловив незгоди з конкретними заявами, зробленими іншим обвинуваченим.

15. З усіх зазначених причин, ми вважаємо, що у випадках заявника, національні органи не лише ніколи не помічали так зване недостатнє розуміння російської заявником або недостатність перекладу, а й не мали причин припустити, що в заявника могли виникнути з цим якісь складнощі. Навіть в апеляції заявник, якого представляв захисник, жодним чином на це не скаржився. Саме тому ми вважаємо обґрунтованим висновок Верховного суду, підтриманий Конституційним судом, про те, що заявник знав російську мову в достатньому обсязі. Відповідно, ми дійшли висновку, що кримінальне провадження проти заявника було в цілому справедливим, а отже порушення параграфів 1 та 3 статті 6 Конвенції відсутнє.